

JONAS NYCANDER

Nöjet av en beroende valuta – exemplet franczonen

En stabil och konvertibel valuta är en grundpelare i en sund ekonomisk utveckling. Hur ska de fattiga afrikanska länderna kunna få det trots skuld kris och andra ekonomiska svårigheter? Sedan lång tid existerar ett system som löser detta problem, ett faktum som tycks vara sorgligt okänt i Sverige.

IMFs strukturanpassningsprogram löser inte problemet. En central punkt i dessa program brukar vara en kraftig devalvering. Genom att valutan skrivs ner till dess naturliga jämviktskurs uppmuntaras exporten, och fördelningen av hårdvaluta för import kan skötas av marknadskrafterna. Emellertid är begreppet jämviktskurs knappast tillämpligt på stater som saknar varje möjlighet att garantera valutans värde med någon trovärdighet. Detta gäller nästan alla afrikanska länder, pga deras politiska instabilitet, stora utlandsskulder och outvecklade ekonomi. Inte ens med en mycket kompetent ekonomisk politik skulle det vara möjligt att vinna förtroende för en valuta vars värde är kritiskt beroende av några få råvaror som fluktuerar våldsamt i pris på världsmarknaden.

Bristen på förtroende gör att valutan endast skulle kunna göras fritt konvertibel till en kurs långt under den nivå vid vilken utrikeshandeln är i balans. Befolkningens köpkraft på världsmarknaden blir då mycket lägre än vad som motiveras av dess produktivitet. Detta är både ineffektivt och orättfärdigt. En så låg kurs är

dessutom inflationsdrivande, och inflationen undergräver ytterligare förtroendet för valutan. En vanlig följd är att folk övergår till att använda hårdvaluta även för inhemska affärer. Detta ökar också inflationen. Själva förtroendebristen är alltså inflationsdrivande, alldeles oberoende av budgetunderskott och andra faktorer.

Nöjet att ha en egen oberoende valuta har med andra ord ett pris. Detta gäller även t ex Sverige; i vårt fall är det direkt avläsbart som ränteskillnaden mellan Sverige och EMS-länderna. För de afrikanska länderna är naturligtvis priset mycket högre.

Ett system där man undviker alla dessa svårigheter tillämpas i den sk franczonen, som omfattar tretton stater i Väst- och Centralafrika: Senegal, Mali, Elfenbenskusten, Burkina Faso, Togo, Benin, Niger, Tchad, Centralafrikanska Republiken, Kamerun, Ekvatorialguinea, Gabon och Kongo (Neurisse [1987]). Den gemensamma valutan för dessa länder är CFA franc, som utges av två centralbanker: den västafrikanska centralbanken BCEAO, där de första sju staterna ovan är medlemmar, och den centralafrikanska centralbanken BEAC, där de övriga sex är med. Dessutom är Frankrike medlem i båda bankerna.

Hörnpelaren

Systemets hörnpelare är att Frankrike garanterar fri och obegränsad konvertibilitet mellan franska franc och CFA franc till kursen 1 FF – 50 CFA. Denna kurs har varit oförändrad i fyrtio år. För förändring krävs ett enhälligt beslut, vilket i praktiken har betytt att en växelkursförändring

Tekn dr JONAS NYCANDER är stipendiat vid Risø National Laboratory, Danmark (annars verksam vid Uppsala universitet).

är omöjlig. Medlemsländerna åtar sig att hålla minst 65 procent av valutareserven i franska franc. Valutareserven förvaltas av centralbankerna, och bokförs formellt på de olika länderna. Det är fullt tillåtet för ett enskilt land att tillfälligt ha ett negativt saldo. Alla kapitalrörelser inom franczonen är fria.

Den monetära disciplinen garanteras genom olika bestämmelser i stadgarna. Enligt den viktigaste får centralbankernas totala utestående kredit till ett medlemslands regering aldrig överstiga 20 procent av föregående års skatteinkomster. Det är alltså omöjligt att finansiera bugetunderskott via sedelpressarna.

I teorin borde detta system ge stora fördelar. Den viktigaste är naturligtvis att ländernas valuta är konvertibel. Vidare bör inflationen på lång sikt bli ungefär lika med Frankrikes inflation, vilket är lågt jämfört med de flesta andra afrikanska länder. Alla kan enkelt och lagligt spara i en värdebeständig valuta. Detta bör uppmuntra det inhemska sparandet. På så vis elimineras också en av de viktigaste drivkrafterna bakom kapitalflykten. Denna ses vanligen som en flykt från landet, men det är nog ofta riktigare att betrakta den som en flykt från den lokala valutans.

Slutligen begränsas skuldkrisens verkningar, eftersom den inte hotar valutans konvertibilitet och stabilitet. Skulderna blir främst ett statsfinansiellt problem, medan ekonomin i övrigt inte riskerar att drabbas av tvärstopp för import av nödvändiga insatsvaror. Man riskerar inte heller att dras in i en devalverings- och inflationsspiral. Denna risk är kanske annars ett av de tyngsta argumenten mot IMF:s stabiliseringsprogram.

Praktiken

Hur har då systemet fungerat i praktiken? Man kan först konstatera att regeringarna uppenbarligen finner systemet fördelaktigt, trots att det begränsar deras handlingsfrihet. Sedan frigörelsetiden i början

av 1960-talet har endast ett land lämnat systemet (Mauretania, 1973), medan två nya medlemmar har tillkommit. Mali återinträdde 1984 efter att ha gått ur 1962, och Ekvatorialguinea blev 1985 det första medlemsland som inte har varit en fransk koloni. Enligt tidningsuppgifter har Guinea nyligen ansökt om medlemskap, och även Guinea Bissau, Gambia och Ghana lär vara intresserade.¹

I *Tabell 1* har jag jämfört den ekonomiska utvecklingen i franczonen med övriga länder i det svarta Afrika. Siffrorna för tillväxten i fasta priser och inflationen kommer från *World Development Report 1990* (Världsbanken [1990]). Ur *The World Bank Atlas*, årgång 1966 och 1989, har jag hämtat värden på befolkningen och BNP för åren 1965 och 1988. Jag har inte alls tagit med de länder som varit medlemmar i franczonen under delar av perioden, och inte heller de som är med i den Sydafrikanska tullunionen. Vidare saknas Angola, Guinea, Sierra Leone och Liberia, eftersom Världsbanken varken anger tillväxt eller inflation för dessa länder.

För att underlätta en jämförelse har jag räknat ut vägda medelvärden av värdena på tillväxt och inflation för båda grupperna, med 1988 års BNP som vikter. Vad gäller inflationen är resultatet helt entydigt. Samtliga länder i franczonen har haft måttliga prisökningar. Genomsnittet ligger något under Frankrikes inflation, som var 7,1 procent under samma period. Utanför franczonen har de flesta länder haft en mycket högre inflation.

Tillväxten

Länderna i franczonen har också i genomsnitt haft drygt en procent snabbare årlig tillväxt än övriga länder. Spridningen är dock större i detta fall. För att få en rättvisande jämförelse bör man kanske un-

¹ Africa Confidential, 88-05-13, s 6; African Business, Feb 1988, s 21; Institutional Investor, May 1989, s 162.

Tabell 1 Årlig BNP-tillväxt i fasta priser 1965–88 och inflation 1980–88 i olika länder i Afrika. Procent.

	Procentuell årlig tillväxt av BNP per capita 1965–88	Procentuell årlig inflation 1980–88
Länder i franczonen		
Kamerun	3,7	7,0
Folkrepubliken Kongo	3,5	0,8
Burkina Faso	1,2	3,2
Elfenbenskusten	0,9	3,8
Gabon	0,9	0,9
Benin	0,1	8,0
Togo	0,0	6,1
Centralafrikanska Republiken		
Senegal	-0,5	6,7
Tchad	-0,8	8,1
Tchad	-2,0	3,2
Niger	-2,3	3,6
Medelvärde vägt med BNP 1988	1,3	5,1
exkl oljeländer	0,0	5,2
Övriga länder		
Burundi	3,0	4,0
Kenya	1,9	9,6
Rwanda	1,5	4,1
Gambia	1,1	13,9
Malawi	1,1	12,6
Zimbabwe	1,0	12,1
Nigeria	0,9	11,6
Somalia	0,5	38,4
Etiopien	-0,1	2,1
Tanzania	-0,5	25,7
Ghana	-1,6	46,1
Madagaskar	-1,8	17,3
Guinea Bissau	-1,9	49,0
Zaire	-2,1	56,1
Zambia	-2,1	33,5
Uganda	-3,1	100,7
Mozambique	ingen uppgift	33,6
medelvärde vägt med BNP 1988	0,2	22,8
exkl Nigeria	-0,3	29,8

danta de oljeexporterande länderna: Nigeria, Gabon, Kamerun och Kongo. Skillnaden blir då mindre, eftersom franczonens oljeländer haft en betydligt bättre utveckling än Nigeria. (I denna beräkning ingår inte Mozambique, eftersom tillväxtsiffror saknas för detta land. Det är dock ingen tvekan om att Mozambique skulle dra ned genomsnittet för det övriga Afrika ytterligare något.)

Skillnaden syns tydligare i *Tabell 2*, där jag har räknat ut BNP per capita (dvs total BNP dividerat med total befolkning) för de olika områdena för åren 1965 och 1988. Från att ha varit något högre (24 procent) 1965 har BNP per capita i franczonen blivit nästan två och en halv gång högre än i resten av det svarta Afrika 1988. Även om man räknar bort oljeländerna är BNP per capita nästan dubbelt så hög i franczonen som i övriga länder 1988. (De länder som ingår i grupperna är här desamma som i *Tabell 1*.)

Det är värt att notera att även franczonens fattigare länder har förbättrat sin position i förhållande till resten av Afrika. Det enda land vars BNP per capita var klart lägre än genomsnittet bland de övriga länderna 1988 var Tchad, som hem-sökts av ett av kontinentens mest långdragna inbördeskrig. Burkina Faso låg ungefär vid detta genomsnitt, medan alla andra länder i franczonen låg klart över.

Skillnaden i inflationstakt mellan områdena kan säkerligen tillskrivas valuta-

Tabell 2 Jämförelse av BNP per capita, uttryckt i USD, 1965 och 1988 mellan franczonen och övriga länder i Afrika.

	BNP per capita 1965 (dollar)	BNP per capita 1988 (dollar)
Franczonen	107	593
Övriga länder	86	246
Franczonen exkl oljeländer	103	437
Övriga länder exkl Nigeria	89	225

systemet. När det gäller BNP och tillväxt är det förstås svårare att veta säkert, även om det är svårt att se vilken annan faktor som skulle kunna förklara skillnaderna. Länderna i franczonen är knappast mer gynnade av naturen än övriga länder. Flera av dem ligger i Sahel-bältet, och har utsatts för upprepade perioder av torka och missväxt. Den allmänna utvecklingsstrategin och den ekonomiska politiken skiljer sig inte heller systematiskt. I franczonen finns allt från det starkt västorienterade och kapitalistiska Elfenbenskusten till marxistiskt styrda stater som Kongo och Benin, med snarast öststatsliknande ekonomier.

Däremot är naturligtvis statistiken i sig osäker, och man kan mycket väl tänka sig att den innehåller stora och systematiska fel. Vis av erfarenheterna från Östeuropa skulle man kanske i första hand gissa att tillväxten överskattas i de länder som inte har konvertibla valutor.

Det skulle betyda att skillnaden mellan de båda grupperna är större än vad som framgår av tabellen, men det är omöjligt att säga något bestämt om detta. Siffrorna över BNP och tillväxt har nog därför trots allt mindre bevisvärde än det enkla faktum att länderna i franczonen har kunnat bevara sin valutas konvertibilitet, till skillnad från i stort sett alla andra afrikanska länder. Betydelsen av en stabil och konvertibel valuta för den ekonomiska utvecklingen kan inte betvivlas.

Slutsats

Slutsatsen blir att franczonen sannolikt har betytt mer för Afrika än all u-hjälp. Systemet ger en långsiktig garanti för ekonomins grundvalar, just på den nivå där de afrikanska länderna är som mest sårbara, och underlättar på så vis en sund ekonomisk utveckling. Det står i stark kontrast både till detaljstyrda biståndsprojekt, som ofta resulterar i "projektöar" som förblir främmande i mottagarlandets ekonomiska miljö, och till finansiellt bestånd, som riskerar att främst un-

derstödja den statliga byråkratin och göra den mer beroende av biståndsgivarna än av den egna befolkningen. Samtidigt är sådant bistånd ofta förbundet med detaljerade villkor för den ekonomiska politiken. I franczonen har staterna stor frihet bortsett från penningpolitiken, och som nämnts ovan har de också följt helt olika utvecklingsstrategier.

Exemplet manar till efterföljd. Det är i praktiken Afrikas enda möjlighet att få stabila och konvertibla valutor. Fler regionala centralbanker borde skapas i samband med en sanering av utlandsskulderna. Allt fler verkar eniga om att lånen aldrig kommer att betalas tillbaka, men oviljan att avskryva dem tycks ändå stor. Till en del kan detta bero på att en skuldavskrivning inte ses som särskild konstruktiv: det enda som förändras är ju strängt taget att det blir möjligt att ta upp nya lån igen. Forhoppningsvis vore det lättare att få stöd för en avskrivning i samband med en radikal valutareform av det skisserade slaget.

Det kan dock inte vara Frankrikes sak att ensamt stå som garant för fler regionala centralbanker, utan det är ett gemensamt europeiskt ansvar. Valutan kunde exempelvis knytas till den gemensamma EG-valutan Ecu. Det vore naturligt att skapa en sådan gemensam centralbank för länderna i södra Afrika, som ju redan har ett visst samarbete. Med sitt långa och omfattande engagemang i denna region borde Sverige ta initiativet till en sådan lösning.

Referenser

- Neurisse, A., [1987], *Le franc CFA*. Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris.
- World Bank, [1966] *The World Bank Atlas 1966*.
- World Bank, [1989], *The World Bank Atlas 1989*.
- World Bank, [1990], *World Development Report 1990*. Oxford University Press.